

Ылам ыйын 13-25 күнүгэр — норуоттар икки ардыларынаагы Дьуэ кэргэн декадата

Убаастабыллаах улууспут олохтоохторо!

Норуоттар икки ардыларынаагы Дьуэ кэргэн күнүн бэлиэтиир үтүө дьаһаллар чэрчилэринэн, Чурапчы улуунун дьаһалтатын уонна дьакутааттарын, дьонун-сэргэтин аатыттан барыгытын иттиктик-истииниик ис сурахтэн эбэрдэлиибит!

Ханнык баҕарар кэмгэ бүтүн уопастыба сайдыытыгар дьуэ кэргэн бизэс күүтэ, үөрүүдэ бастагы мизэстэ тура. Ылап духуобунай уонна өй-санаа өттүнэн толору буолуутунан уопастыба чэгиэн туруга улахан тутулуутаах.

Билигин судаарыстыба өттүттэн элбэх оболлоох, көмөсө наадылар дьуэ кэргэннэргэ араас хайыскалаах өйбүллэр баар буоллулар. Маны барытын табатык, дьуорэли тутан, хас биридди дьуэ кэргэн оҕону иттигэ, сизэр-майгы олохсуйуугу, оҕо киһи буолан тахсарыгар кыһамныыны ууран, олох кэскилин салгыах, сайыннарыах тустаах.

Бу кэрэ бырааһыннык өйбүлэ биэр эрэ күнгэ түмүллүбүккэ, куруутун алгыстаахтык, кэскиллээхтик бүтүн норуот сайдыытыгар олук буолан уурулуннар.

Бу күн Чурапчы улуунун бары дьуэ кэргэннэригэр эйэни уонна өйбүлүүккэ, чэгиэн доруобуйаны баҕарабыт. Быйаңгыт быстыбатын, уйгуут уостубатын!

Алексей НОГОВИЦЫН,
Чурапчы улуунун баһылыгын э.т.,
Афанасий ЗАХАРОВ
улуус дьакутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ.

Эдэр төрөппүттэри эбэрдэлээтилэр

Ылам ыйын 15 күнүгэр — Дьуэ кэргэн күнүгэр үгэс быһыытынэн улуустаагы киин балыыһа төрүүр отделениетыгар сана оболломут икки ыалы үөрүүлээх быһыыга-майгыга эбэрдэлээтилэр.

Бу күнүгэр Одьулуунтан Валентина Колесова уонна Елена Аржакова бастагы оболлорун — уопаттары оболломуттар. Бэлиэ түгэнгэ кинилэргэ улуус дьаһалтатын социальнай управлениетын начаалынныыга Мария Заболоцкая, улуустаагы дьуэ кэргэн отделын сүрүннүүр исписэлиһэ Татьяна Бушкова, киин балыыһа кылаабынай бырааһа Александр Коркин, «Арасыыһа ийэлэрэ» хамсааһын Чурапчытаагы салаатын бэрэстэбиитэллэрэ Елена Ноговицына, Екатерина Ван-Чу-Лин, Одьулуун нэһилиэтин баһылыга Людмила Ефремова истин эбэрдэ тылларын эгилэр, эбэрдэ суруктары, бэлэхтэри туттардылар.

Татьяна Петровна Бушкова:

— Дьуэ кэргэн күнүн бэлиэтиир декада сылын айыы киэн хабааннаахтык ытыллар. Бэлиэ күн сыалынан дьуэ кэргэннэр кыһалгаларын туоратыы уонна демографическай балаһыанньа тупсарыгар, дьуэ кэргэн туруктаах буоларыгар уопастыбаннас болбомтогун тардыы буолар.

Сылын айыы биһиги улууспутугар сылга иккитэ аан дойдутаагы Дьуэ кэргэн күнүн уонна Саха сиригэр Ийэ күнүн бэлиэтиир декадалар чэрчилэринэн, күн сиригэр сана көрбүт кырачаан оболлору балыыһаттан олох киэн аартыгар таһаарар үөрүүлээх тэрээһин буолар. Төрүүр отделениэбэ кэлэн, ийэлэри кытары кэлсэтэбит, алаадылаах, саламааттаах остуол тула олорон, сүбэ-ама биэрэбит. Бэлиэ түгэни улуустаагы киин балыыһаттан Александр Коркин уонна Александра Седалищева иилээн-сабалаан ытыллар.

Быйыгы тэрээһин уратытынан күн сиригэр сана көрбүт оболлор уонна эдэр аҕалар кыттыыны ылыгытара буолла. Бу ураты ийиини үөскэттэ.

Людмила Васильевна Ефремова:

— Бүгүн Одьулуун нэһилиэгэр дьоро күн. Дьуэ кэргэн күнүн көрсө, биһиги ыччаттарбыт, оболлорбут бэйэлэрин ааттарын ааттатар бастагы оболлору-уопаттар төрөөбүттэринэн нэһилиэкпит дьонун-сэргэтэ үөрэр.

Бу кырачаан дьон биһиги нэһилиэкпитигэр быйыл 7-с-8-с оболон төрөөтүлэр. Колесовтар, Аржаковтар дьуэ кэргэн биэр түөлбэ ыччаттара, биэр оскуола үлэһиттэрэ буолаллар.

Дьуэ кэргэн күнүнэн сана ийэ, аҕа буолбут төрөппүттэри, эдэр ыаллары есөө тегүт эбэрдэлиибит! Кинилэргэ Ийэ дойдутарыгар бэриниллээх дьону иитэн таһааралларыгар, доруобуйаны, дьолу, дьуэ кэргэннэригэр или-эйэни, бигэ туругу, байылыат, дьолуннаах ологу баҕарабыт.

Марфа ПЕТРОВА

Новости России

Валерий Фадеев: «Строительство новых объектов по утилизации мусора надо обсуждать с общественностью»

Глава ОП РФ приветствует приостановку работ по строительству экотехнопарка «Шие» для проведения экспертиз и общественных слушаний.

Работы, проводимые в рамках подготовительного этапа инвестпроекта экотехнопарка «Шие» в Архангельской области, будут завершены до 15 июня. После этого начнутся экспертизы и общественные слушания, по итогам которых будет принято решение о строительстве объекта.

«Считаю, что было принято абсолютно верное решение о приостановке работ по строительству экотехнопарка «Шие» к 15 июня, — комментирует Секретарь ОП РФ Валерий Фадеев. — Нужно основательно проанализировать проект, провести все необходимые изыскания и экспертизы: инженерные, геологические, экологические. Результаты этих экспертиз должны быть обнародованы и вместе с проектом строительства экотехнопарка вынесены для обсуждения на общественных слушаниях».

Большой ошибкой было изначально пытаться просто спустить проект сверху, начать реализовывать его без широких общественных обсуждений, без привлечения экспертного сообщества, отмечает глава Общественной палаты РФ: «Это не та ситуация, где можно рубить с плеча».

Валерий Фадеев подчеркивает, что вопрос утилизации мусора сегодня стоит

очень остро: «У нас каждое лето горят мусорные полигоны, отравляя воздух в ближайших городах и селах. Вне всяких сомнений, создание современной инфраструктуры по переработке отходов — это безотлагательная наша задача».

«Мы никуда не уйдем от строительства новых объектов в мусорной отрасли. Таких объектов надо построить сотни в ближайшие несколько лет, — говорит Фадеев. — Это должны быть и самые современные производства по сортировке мусора и по его переработке, и безопасные в экологическом отношении полигоны. И конечно, строительство новых объектов должно обсуждаться с общественностью на самых ранних этапах проектирования. Давить на людей нельзя, это разрушает доверие».

Жители населенных пунктов, где планируется строить новые объекты, должны быть уверены в их безопасности, а также должны понимать, что полезного они получают от этих объектов — рабочие места, дополнительные налоги в местный бюджет, развитие социальной сферы и т.д., подчеркивает глава ОП РФ.

«Важно реформу в целом и каждый отдельный проект проговаривать с общественностью. Это должен быть абсолютно открытый, прозрачный процесс», — говорит он.

Пресс-служба Общественной палаты РФ.

Тыһы бонтуруос

БЫҢЫТТАР СААСКЫ УУНУ АҢАРАГА БЭЛЭМНЭР

Сааскы халаанна бэлэмнэнэн, уу-хаар өлгөмнүк аһар Харыылаах быһытыгар улахан үлэ ытылынна. Быһырыын орубуна баччага Чурапчы сэлээннэтигэр уу таһыма эмискэ үрдээн, ыксаллаах быһыы-майгы биллэриллэбитэ.

Халаан уутун этэнгэ аһар сыалтан, Чурапчы сэлээннэтигэр быһыттарга былааннаах үлэ барда. Нэһилиэк баһылыгын 1-кы солбуйааччы Алексей Леонидович Бурцев кэлсиир:

— Билинни туругунан тыаттан халаан уута киэрэр сабадалааһыт. Нэһилиэк дьаһалтата ааспыт сылтан олохтоохтор баа өттүлэринэн дьуэлэрин страховкалалларын сабалаабыта. Уу-хаар өлгөмнүк аһар Харыылаах быһытыгар улахан үлэ ытылынна. Бэдэрээтчит Владислав Макаров сапатталаах биригээдэ уу быһытынан 15 см курдук намтатан биэрдилэр, ол түмүгэр уу аһарыгар улахан мөһүйдэри үөскөтүт буолла. Куохара үрбэр эмиз уубут таһыма кэминэн. Онон быһырыынны ыксаллаах быһыы тахсыа суоҕа диэн эрэнэбит.

Санаттааха, ааспыт сыл Чурапчы сэлээннэтигэр Куохара уонна Бараада

үрэхтэрэ күүскэ суурдэн, Куобалы куөлүгэр быһыт тоҕо барар түгэнигэр, үрэх кытылынан опороччулар ууга барар кутталлара үөскүү сылдьыбыта. Быһыты бөбөрөтөргө нэһилиэк, оройуон дьаһалталарын салалтатынан күүстээх үлэ ытыллбыта. Субуотунньука барыта 500 кэрингэ киһи, ону тэнэ 16 улахан кыамталаах тизхиныкэ үлэлээбитэ.

Маны тэнэ, Куобалы энээр Чурапчытаагы колледж устудьуоннара, бэтэрэнээрэйэ, үөрэх салалталара, олохтоохтор барыта 60-ча киһи үрэх биэрэгин үрдэтигэр үлэлээн, уу ыал тэлгэһитигэр киэрэр кутталын туораппытара.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Тыа хаһаайыстыбата

СҮӨҮНҮ БИРКАЛААҢЫН САБАЛАННА

быһаарылар таһаарыллан голоруллаллара хонтуруолланар.

2016 сыллаах муус устар 22 күнүгэр Саха Өрөспүүбүлүкэтин Тыа Хаһаайыстыбатын министристибэти таһаарыт 161 нүөмэрдээх ыйааһар «Анал нүөмэр бэриллэр уонна учуоттанар кыыллар испиһэктэрин быһаарыы» уонна 2016 сыл кулун тутар 17 күнүгэр 183 нүөмэринэн тахсыбыт Чурапчы улуусун дьокутааттарын Сэбиэтин «Чурапчы улуусун тыа хаһаайыстыбатын кыылларын сөлкө иити быраабылата уонна улуус нэһилиэнньэтин харысхаллаах булуутта» быһаарытыгар олобуран, Чурапчы улуусун бэтэринээринэй управлениетын үлэһиттэрэ 2019 сыл муус устар 1 күнүттэн ынах

сүөһүнү биркалааһыны сабапастылар. Уон киһилээх биригээдэ тэриллэн, уопсайа 16 нэһилиэккэ 18851 ынах сүөһү баарыттан 70 бырыһыана биркалаанна.

Бирка тымныыта, ардахха-сирдэххэ буорту буолбат анал муос оноһуулаах, сүөһү, сылгы кулгааһар уһуллан түспэт ына туттарыллар. Ханньык улуус, нэһилиэк сүөһүтэ буоларын быһаарар нүөмэрдээх Холобур, «14 33 11» бирка бэлиэтэ— 14 Саха сирин, 33 Чурапчы улуусун, бүтэһик— нэһилиэк нүөмэрэ (11 Төлөй). 0599 бу сүөһүгэ бэриллибит нүөмэр буолар. Ону таһынан бирка анал бырагыраамага бэлиэтэнэр штрих-кодтаах, ол бырагыраамага кириэн, коду туруоран нэһилиэк, хаһаайын ааттарын билиэххэ сөп. Бу бырагыраама олоххо кириэригэр үлэ бара турар.

Тэҥнээн көрдөххө, биркалааммат сүөһү күһүн ыраатан, атын нэһилиэккэ тийэр түгэнигэр аахсан ыларга элбэх ыарахаттары көрсөбүт. Онтон анал нүөмэрдээх сүөһүнү булан, көрдөөн ыларга судургу.

Биркалааһыны нэһилиэнньэ биирээтэ нэһилиэккэр дьаһалталара өйөөтүлэр. Ол курдук, дьаһалталарын өйөөлүлэринэн Болугур, Хоттобо, Алабар нэһилиэктерин ынах сүөһүлэрэ 100 бырыһыан анал нүөмэрдэннилэр. Инникитин сылгыны биркалыырга үлэ ытыллыабыт.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Сонуннар

Туһааннаах
боппуруостарга
хоруйдаатылар

Ыам ыйын 15 күнүгэр Дьуэс кэргэн декадатын чэрчитинэн, улуус дьаһалтатын мунньахтыыр саалатыгар оболоох дьуэс кэргэннэргэ туһааннаах социальнай өйөөлүлэр, судаарыстыбаннай көмөлөр тустарынан идэлээх испиһэлистэр аһаҕас кэпсэтиини ыыттылар.

Манньык дьаһал улууска сылын айыы ытыллар, кэпсэтиини улуустаабы дьуэс кэргэн уонна оҕо-аймах отделын сүрүннүүр испиһэлиһэ Татьяна Бушкова иилээтэ-сабапаста. Уопсайа 40-тан тахса дьуэс кэргэн кэпсэни кыһалбаларын, ситэ өйдөөбөтөх боппуруостарын ыйытталастылар. Онуоха субсидияны ылыы, сатаан туһаныы туһунан Мария Ильина, сир учаастагы босхо бэриллиитин Татьяна Федорова, пенсия ылыытыгар уларыйыылар уонна Ийэ хапытаалын сөлкө туһаныыга Варвара Христофорова, тыа сирин ыала опорор дьуэлэрин тулсарыыга Анна Захарова, оҕо оскуолатаабы аһылытын уонна сайынны сынныалантын тэрийиигэ Лена Винокурова, оҕону эмтээһин, сөлкө аһатыыга Ньургуйаана Гоголева, эдэр ыалы дьуэс хаччыыны боппуруостарыгар Иван Пономарев, эпизик отделыттан Дария Никитина уонна дьуэс кэргэн социальнай өйөөлүлүн ыйытыктарыгар Лидия Тосукаева хоруйдаатылар, субэ-ама бизирдилэр.

Урукку сыллары кытары тэҥнээн көрдөххө, быйыл барт аһыйах киһи кэлэн кытынна. Ол аата улууска үлэ-хамнас сөлкө ытылларын, дьон-сэргэ туһааннаах боппуруостарын быһааттаран, сөлкө дьаһанан опорорун туоһулуур дьуэс сыаналыаха сөл.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Аармыйага ынырыллар уолаттары
бэлэмнииллэр

ДОСААФ Чурапчытаабы салаата үлэһэбитин тухары 100-тэн тахса эдэр дьону Арасыйыа аармыйатыгар ытта. Ыччат «Сэбилэниилээх күүстэр» бырагыраама чэрчитинэн, байыаннай иннинээби (предвоенной) бэлэмнэниини ааһан, элитнэй байыаннай чааска сулууспалы барар.

Бу анал бырагыраамаанан босхо үс ый устата массыына, таанка уонна да атын тэриллэри ыларга үөрэнэллэр. Үчүгэй көрдөрүүлээх үөрэнээччилэр биһирэбил быһыытынан эбии «В» категорияга эбэтэр тырахтарыыс-машинист идэтин ыларга үөрэнэллэр. Ол курдук, эр дьон 3-4 правалаах сулууспалы бараллар эбит. Аармыйаттан кэлбит элбэх уол МЧС, полиция тэрилтэлэригэр ситиһиһээхтик үлэли-хамсыы сылдьар.

Бу техническэй оскуолага үөрэммит, күһүн аармыйага барбыт Мичил Романов туйгун сулууспатын көрдөрөн, байыаннай чаас хамандыырыттан икки РФ Оборонатын министристибэтин мэтээлин эиһтээхтик тулпут.

Маньы таһынан гвардейскай мотострелковай полкага соторутаабыта сулууспалы барбыт Михаил Монастырев Уссурийскай куоракка ытыллыбыт.

Кыайыы параатыгар нуучча бөбөстөрүн кытары кытыыны ылбыт уонна мэтээлинэн наҕараадаһаммыт.

ДОСААФ Чурапчытаабы салаатын начаалынньыга Иван Максимов «ДОСААФ-ка үөрэммит оболор ханна баҕарар үчүгэйдик сылдьалларыттан биһиги үлэһиттэр олуһун дьуэс үөрэбит, киэн туттабыт. Эдэр эрчимнээх дьону ДОСААФ оскуолатыгар үөрэнэллэригэр ынырабыт».

Марфа ПЕТРОВА.

Чурапчылар приставканы ыларга кыһаллын

Бэс ыйын 3 күнүгэр тэлэбидэниэ федеральнай ханааллара цифровой көрдөрүүгө көһүөхтэрэ. Бу күнгэ дьуэс 2 нэдиэлэттэн ордук кэм хаалла. Былырыынныттан ыла өрөспүүбүлүкэ 95 % олохтоохторо 20 ханаалы уонна 3 араадыа ханаалын көрөн-истэн олоробут.

Аныгы DVB-T2 стандартаах тэлэбисэр цифровой тэлэбидэниэни көрдөрөр. Оттон 5 сылтан антах оноһуллубут былыргы тэлэбисэрдэргэ цифровой приставканы уонна дециметровый антеннаны атыылаһан туруордахха эрэ көстөр. Дааҕа, сайылыкка опорор ыаллар таһырдыааннны антеннаны туһанабыт. Антеннаны телебаһыа дьуэс туһаайан, төһө кыалларынан үрдүк сиргэ туруорарыттан наадалаах,

Соччото суохтук туруордахха, сигнал мэхэйдэри юрүстэбинэ, тэлэбидэниэһит тугу да көрдөрбөт буолар.

Чурапчыга цифровой приставкалар ханна, төһөбө атыыланалларын билээри маҕаһыыннары кэрийдим. «Стайерга» икки приставка баар, сыаналара 1690 солк. «Күөрөгэй» маҕаһыынна 1400 солк. «Олук» маҕаһыынна 1600 солк. Оттон «Сайдам» маҕаһыынна үс приставка баар, сыаналара 2000-2100 солк. Улаханньык тугунан да араастаспаллар, үксүлэригэр үрдүк хаачыстыбалаахтык көрдөрүү, телебырагыраамалары устуу, ютуб, вай-фай, флешка кириэр.

Онон улууспут олохтоохторо, цифровой приставкалары билингиттэн ылан туруорарга кыһаллын, олобу кытта тэҥнэ хардыылааһыт. Өскөтүн цифровойга холбонууга ыйытылаах буоллаҕына, 8-800-350-14-14 үлэ чааһынан эрийдэххитин сөл. Үлэ кэниттэн уонна өрөбүллэргэ бу нүөмэринэн эрийдэххитинэ, федеральнай горячая лиинийэҕэ тийэр.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

Ылам ыйын 19 күнэ — Пионерия күнэ

Укласс "А" Бүтөйдыхской ор. школы
1961-62 уч. год.

БАРАБААН ДОБУҢУОЛЛААХ УМНУЛЛУБАТ ОБО СААСПЫТ

С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова онорбут Нуучча тылын быһаарыылаах тылдыгыгар "Пионер" диэн тыл суолтата: 1) сана сиргэ бастаан кэлбит уонна онно олохсуйбут киһи; 2) ханнык эмэ идэҕэ бастаан суол аспыт киһи; 3) Сэбиэскэй сойууска обо тэрилтэтин чилиэнэ.

Сэбиэскэй былаас олохтоммутун кэннэ оскуола саастаах оҕолорго пионерскай тэрилтэ үөскээбитэ. Пионердар кыһыл хаалтыстаах буолтара. Бу хаалтыс үс мүнүүтүн баайыллар түмүгэ үс көлүөнэ тулхадый-бат сибээстээбин, сомоболуһууну билиэтирин, аҕа көлүөнэбит билиги дьоллоох олохтут иһин тохтут хааннара туохха барытыгар эппизинэстээх, патриот буола үүнэрбитигэр эбээһинэстиирэ.

Билиги көлүөнэ Аҕа дойду Улуу сэриитин тоҕоонуттан тыыннаах эргиллибит саллааттар, тыылга Кыайыы туһугар хорсундук үлэлээбит дьон оҕолоро пионер буолуохтутун кырабытыттан баҕарарбыт. Уон сааспытын туолбут октябреноктар Владимир Ленин төрөөбүт күнүгэр пионерскай дружина споругар, Кыһыл Знамя аныгар үөрүүлээх мэктиэ тылбытын бээрэн, кыһыл хаалтыһы долгуйа бааммыппыт. Эдэр пионердар сокуоннарын кэспэт инниттэн: "Юные пионеры к борьбе за дело Коммунистической партии готовы!" диэбиттэригэр андабайан салют бээрбиллэ уонна "Марш юных пионеров" ыллаабыппыт.

Взвейтесь коврами
Синие ночи!
Мы пионеры —
Дети рабочих.

Близится эра,
Светлых годов,
Клич пионера:
"Всегда будь готов!"

"Биир киһи барыбыт туһугар, бары биир киһи туһугар" диэн девизи олохтут устатын тухары туһунан кэллэбит. Үөрөбөр ыарырҕатар оҕолорбутугар кемелөөһүт. Кылааспыт, оскуолабытыраас, сылаас буоларыгар кыһалларбыт. Оннообор иккис кылаастан саҕалаан араас ытыллар субуотунньуктарга үөрэ-көтө кыттарбыт: тыаҕа мутугу хомуйуу, мас саһаана, сана тутуллар кулууп, интэринээт дьыһпэригэр, физкултуура саалатыгар, оскуолабыт салҕааһыгар дагы кутуу, оскуолабыт таһыгар саад онороору араас маһы, талаһы, сибээкилэри спордуу, көрүү-хараһы. Тэпилииссэҕэ, оскуола учаастагар араас уопуттары онорорбут. Өлөчөйгө саас аайы араасаадалары спордорбут, күһүнүн оҕуруот аһын хомуйарбыт, күрүө тутуугугар кемелөөһүт, үксүбүт бэһис кылаас кэнниттэн улахан дьону кытары табис-тэннэ уопастыһаннай сүөһүгэ оту, былары бэлэмниирбит, сорох кыргыттарбыт сайылыктарга ыйырайы көрөллөрө, ынах ыыллара, хортуспуу хостосһуна билигиттэн түспэт үлэбит буолара. Бу үлэлэри таһынан кыамматтарга, кырдыабаастарга "Тимуровскай" көмөнү онорорбут.

Ылам ыйын 19 күнэ — Пионерия күнэ. Бу күнү бука бары олус күүтэрит. Сыллаабы пионерскай үлэлэрибиз отчуоттанан, үктэлтэн сана үктэлгэ дабайарбыт. Сааспытынан көрөн, 1-кы, 2-с, 3-с сүһүөх диэн араартаан, анал значоктары түөспүтүгэр

анһааллара. Саамай көхтөөх үөрэнээччилэр улахан пионерскай кутааны уматар чизэскэ тиксэллэрэ. Ырыа, хоһоон, үнкүү күрөҕэ, оонньуу арааһа тэриллэрэ.

Бастынан бастын пионер Бүтүн Сойуустаабы "Артек" пионерскай лааҕырга баран сынньанара. Биһиги кылаастан дружина бэрэссэдээтэлэ Тая Павлова итинник чизэскэ тиксэбитэ. Клара Стручкова Москуба куоракка экскурсияҕа сылдыбыта. Мин бэйэм оройуоннаабы пионерскай, өрөспүүбүлүкэтээби туристическай лааҕырдарга сынньанан, билиим-көрүүм кэнээбитэ.

Ылам ыйын 1 күнүгэр, сылын аайы демонстрация буолара. Оскуола дириэктэрин бирикээһинэн, дружина Знамятын холуоннаҕа биһиги кылаастан Илья Попов, арыалдыттарынан мин уонна Афоня Саввин (5-с кылаас) киирбиттээхпит. Дружина сэбиэтэ

пионердар комсомолга киириилэрин улахан мэктиэлиирэ. Иккис мэктиэ суругу комсомол чилиэнэ эбэтэр хомуньуус баартыйалаах биэрэрэ ирдэниллэрэ.

1964 сыллаахтан ЫБЛКС чилиэнэ буолбутум. 9-с кылааска үөрэнэргэ 5-с кылаастарга пионер баһаатайынан аҕабыттара.

1970-1974 сылларга Нам оройуонун II Хомустаах нэһилиэгин 8 кылаастаах оскуолатыгар үрдүкү пионер баһаатайдаабытым.

1973 сыллаахха Нам РОНО уонна профсоюз райкомун бочуотунай грамотатынан, 1974 сыллаахха үрдүкү пионер баһаатайдар уонна эдэр учууталлар слет-сэминээрдэригэр Москуба куоракка путевканан, итинэн 1978 сыллаахха ЫБЛКС Саха сиринээби обкомун бочуотунай грамотатынан наҕараадалаабытым.

1976-1979 ос. Хадаар нэһилиэгин 8 кылаастаах оскуолатыгар пионерскай үлэҕэ дьаһалта эппизинэһи сүктэрибитэ.

1980 сыллаахха Чурапчы оройуонун пионерскай үлэҕэ Сэбиэтин М.В. Сивцева сапалатынан үлэлээбитим.

Пионерга киирбитим 60, комсомолга 55 сыл туолан, 53 сыл аннараа өттүгэр пионер баһаатайынан ананан үлэлээбит эбиһин, 2018 сыллаахха "Ленин комсомуола 100 сыллаах" анал үбүлүүһүнэй мэтээлинэн наҕараадалаабыттара.

Антонина Павловна ПЕРЕВАЛОВА,
педагогическай үлэ бэтэрээнэ.

Прокуратура иһитинирэр

Сааскы халаан уутугар дьыэлэрэ былдыанар дьон бырааптара уонна эбээһинэстэрэ

Сыл ахсын Саха өрөспүүбүлүкэтин олохтоохторо халаан уута курдук айылҕа көстүүтүн уонна ыксаллаах быһыыны-майгыны кытта көрсөллөр. 2018 сыллаах халаан уута Саха өрөспүүбүлүкэтигэр ордук күүстээх буолан табыста, уопсай таһаарыт хоромньута — 1,4 млрд. солкуобайтан үөһэ. Уопсайа 14 оройуон уонна Дьокуускай куораттаабы уокурук 60-ча нэһилиэнньэлээх пууна эмсэбэлээнэ. Барыта холбоон 5 тыһ. киһи олорор 1,5 тыһ. дьыэтэ ууга баран турардаах. Ордук сытытык халаан уутугар былдьааммыт үп-мал хоромньутун төлөттөрөр боппуруоһа турар. Бу боппуруоска Чурапчы оройуонун прокуратурата эппизтиир.

Халаан уута кэлиэн иннинэ дьон тугу билиэхтээбэй?

Бастатан туран, быраап баарын таһынан дьонно эбээһинэс баар буолар. «Ыксаллаах балаһыаньа» Федеральнай конституционнай сокуон 29-с ыстатыйатын 2-с чааһыгар олобуран, ыксаллаах балаһыаньа кэмгэр эмсэбэлээбиттэргэ манньк көмө көрүллэр: олорор дьыа бэриллэр, тиксэриллибит хоромньу төлөнөр, үлэ көрдөнөргө көмө оһоһулар уонна да атын РФ Бырабыыталыстыбатыттан көмө көрүллэр. «Нэһилиэнньэни уонна территориялары природнай уонна техногеннай биричиинэн тахсыбыт ыксаллаах балаһыаньаттан көмүскүүр туһунан» Федеральнай Сокуон 18-с ыстатыйатын 1-кы чааһыгар ыйыллыбытынан, РФ олохтоохторо доруобуйаҕа эбэтэр олоһор тиксэриллибит хоромньу толугун ирдээр бырааптаахтар.

«Нэһилиэнньэни уонна территориялары природнай уонна техногеннай биричиинэнэн тахсыбыт

ыксаллаах балаһыаньаттан көмүскүүр туһунан» ФС 19-с ыстатыйатыгар суруллубутунан, РФ олохтоохторун эбээһинэстэрэ:

- Нэһилиэнньэни уонна территориялары ыксаллаах быһыыттан көмүскүүр туһунан сокуону уонна да атын сокуоннары тутуһуохтаахтар;
- Олоххо-дьаһахха уонна үлэҕэ куттал суох буолуутун мизэрэрин ыксаллаах быһыы-майгы тахсыбатын туһугар тутуһуохтаахтар;
- Сүрүн нэһилиэнньэни уонна территорияны ыксаллаах быһыыттан көмүскүүр ньымалары, эмсэбэлээбиттэргэ суһал көмөнү онорор ньымалары билиэхтээхтэр;
- Ыксаллаах быһыы тахсар кутталыгар олохтоммут быраабыла-лары тутуһуохтаахтар.

Халаан уута кэлэрин уонна дьыа ууга барыан сөптөөбүн болломтоҕо ылан, дьыа бэс билээччилэр үбү-малы, дьыа кыылларын, личноһы туоһулуур докумуоннары уонна да атын докумуоннары харыстыырга мизэрэни ылыахтаахтар. Ууга барбат сиргэ көһөрөн хайар сөптөөх. Ууга барбат атын ыал дьыагыгар көһөр түгэннэтигэр, олохтоох дьаһалтаҕа биллэрэргит булгуччулаах.

Судаарыстыбаттан матырыйаалынай уонна үбүнэн көмөнү ким ылар бырааптаабы?

Ыксаллаах быһыыттан эмсэбэлээбиттэргэ биридэ оһоһулар матырыйаалынай уонна үбүнэн көмөнү ыларга булгуччулаах усулуобуйанан

буолар:

- Российскай Федерация гражданствота баар буолуохтаах;
- Эмсэбэлээбит дьон хоромньуну ылбыт дьыагыгар чакчы спорорун туоһулуур сибидианьа;
- Дьон үбэ-мала тоһору эбэтэр сороҕо алдьааммытын чакчыга.

Үөһэ ыйыллыбыт усулуобуйалар дьону испиһэккэ киллэрэргэ төрүөтүнэн буолаллар.

Эмсэбэлээбит дьон төһө суумаҕа эрэниэхтэрин сөбүй?

2017 сыл атырдьах ыйын 30 күнүгэҕэ 297 №-дээх СӨ Бырабыыталыстыбатын уураабынан олохтоммут ыксаллаах быһыыны уонна айылҕа быһылааны сэрэтэргэ уонна суох онорорго СӨ Бырабыыталыстыбатын резервэй пуондатын бүддьүөттээх үбүлээһинин бэрээдэгин 1,4 пуунугар олобуран, үп-харчы манньк бэрээдэгинэн көрүллэр.

г) Биридэ оһоһулар матырыйаалынай көмө кээмэйэ 1 киллээх 5 тыһыынча солкуобай.

д) Маннайгы наадалаах малын сүтэрбит дьонно үбүнэн көмө (сороҕо алдьааммыт малга — 1 киллээх 10 тыһыынча солкуобай, тоһору алдьааммыт малга — 1 киллээх 20 тыһыынча солкуобай).

е) Көмө харчы төлөбүр:

- Ыксаллаах быһыы түмүгэр доруобуйаларыгар хоромньуну ылбыт дьонно төһө улаханьтан учуоттаан (Ыар эбэтэр орто Ыар хоромньута — 1 киллээх 100 тыһыынча солкуобай,

чэлчэки хоромньу — 50 тыһыынча солкуобай).

- Ыксаллаах быһыы түмүгэр өлбүт дьон дьыа кэргэнигэр (500 тыһыынча солкуобай хас биридэи дьыа кэргэн чилиэнигэр).

Көмө харчыны ыларга тугу билэр наадалаабы?

Ханнык баҕарар социальнай төлөбүр сайабылыанна уонна наадалаах докумуоннар киирдэхтэринэ эрэ көрүллэр. Сайабылыанна суоҕар эмсэбэлээччини ким да испиһэккэ киллэрбэт уонна сайабылыанна суруй диэн экирэтиспэт. Онон халаан уута кэлиэн иннинэ сүрүн докумуоннарытын харыстыыргыт булгуччулаах.

Көмө харчы хайдах бэрээдэгинэн төлөнөрүй?

Олохтоох дьаһалта көмө харчыны ылар бырааптаах дьон испиһэгин онорор. Холобур, ким эмэ олорор сиригэр регистрацияга суох буолан испиһэккэ киирбэт түгэнигэр, бэйэтэ суут нөһүө быраабын көмүскүүр бырааптаах.

2018 сыллаахха халаан ууттан эмсэбэлэммит дьон күн бүгүннэ дьыа көмө харчыны тоҕо ыла иликтэрий?

2018 сыллаахха уопсайа 600 курдук эмсэбэлээччини испиһэккэ киллэрбэт туһунан быһаары тахсыбыт. Ол курдук, бу испиһэккэ киирбэтэх дьон сүрүн биричиинэлэринэн олорор сирдэригэр регистрацияларын туоһулуур докумуоннара суохтар.

Онон бары олохтоохтор, бастайааннай олорор сиргитигэр регистрацияларын булгуччулаах.

Иван ЯДРЕЕВ,
улуус прокурора, юстиция
сүбэһитэ

УЙГУ КЫНАТА

"Чурапчы" ТХПК "Сага олох" хаһыакка ыйга биридэ тахсар анал сыһарымта

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Быйыл Саха өрөспүүбүлүкэтигэр, биһиги улууспутугар бааһынай хаһаайыстыбалар тэриллэбиттэрэ 30 сылын туолла. Тая хаһаайыстыбатын производствотын сайыннарыыга кинилэр төһүү күүс буолаллар, бу салаа бары эйгэтигэр үлэтиилэр. Бэс ыйын 8 күнүгэр Чурапчы улуугар бу бэлэз дааҥа уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтин тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ Василий Васильевич Смирников төрөөбүтэ 65 сылыгар аһаммыт ыйыах ыйыллыаҥа. Улууспут бары бааһынайдарын, "Чурапчы" ТХПК, "Мындабаайы" ТХПК үлэһиттэрин буолаары туһар быраһынынныктарынан эбэрдэлээн туран үлэлэригэр үрдүк көрдөрүүлэри, тус бэйэлэригэр, дьүз кэргэттэригэр дьоллоох ологу баҕарабыт!

Мария САВВИНА,
Чурапчы улуунун бааһынай хаһаайыстыбаларын
ассоциациятын салайааччыта,
Николай АРЖАКОВ,
"Чурапчы" ТХПК бырабыланынньатын бэрэссэдээтэлэ,
Дмитрий НОЕВ,
"Мындабаайы" кэпэрэтиип салайааччыта.

ЧУРАПЧЫГА БААҤЫНАЙ ХАҤААЙЫСТЫБАЛАРЫ ТЭРИЙИИ

Чурапчыга бастакы
бааһынай хаһаайыстыбалар
Сэбиэскэй Союус
үрэллэ илигинэ 1989—
1990 сыллардаахтан
тэриллэн барбытара.
Бастакы бааһынайынан
1989 сыллаахха тая
хаһаайыстыбатын
биллэр исписэлиһэ,
зоотехник идэлээх С. П.
Борисов буолбута. Кини
"Аартык" диэн бааһынай

хаһаайыстыбаны тэрииммитэ. Ити кэмгэ дойдуга бааһынай хаһаайыстыбалары араначчылыыр ханнык даҥаны сокуон, балаһыанньата ылылла илигэ. Бастакы бааһынайдар күүстээх идеологическай, экономическай утарсыны, салайар аппарат өйдөөбөт, өйөөбөт буолуутун көрсүбүтэ.

1990 сыллаах РСФСР уонна 1991 сыллаах Саха АССР "Бааһынай хаһаайыстыбатын туһунан", "Сир туһунан" сокуоннара өрөспүүбүлүкэ бааһынай хаһаайыстыбалар үөскээһиннэригэр уонна сокуонунан көмүскэллээх буолууларыгар тирэҥинэн буолбуттара. 1990 сылга диэри улууска 5 бааһынай хаһаайыстыба регистрацияламмыта. "Аартыгы" таһынан "Сардаҥа" (баһылык Е. И. Габышев), "Искра" (баһылык С. Л. Турангаев), "Сутуруолаах" (баһылык А. И. Сысолятин), "Кулаада" (баһылык М. С. Седалищев) хаһаайыстыбалара баар буолбуттара.

1991 сылтан саҕалаан, улууска бааһынай хаһаайыстыбалары тэринии хас нэһилиэк аайы олоххо кириэн барбыта. Ити бастакылар кэннилэриттэн тута Кытаанахха нэһилиэк бастын дьоно, туруу үлэһиттэр П. П. Захаров "Таба баалы", В. Д. Андреев "Ньууру", О. Г. Парфенов "Тэрийэ" диэн хаһаайыстыбалары тэрийэн таһаарылаахтык үлэлээн барбыттара.

Эмиэ бу сыл Чурапчыга бааһынай хаһаайыстыбалар ассоциациялара тэриллэбитэ. Бэрэссэдээтэлинэн 1991 сыл Е. Е. Платонов, 1992 сылтан 1993 сыл кулун тутар ыйга диэри В. И. Новгородов үлэлээбиттэрэ. 1993 сыл олунньу ыйга улуус бааһынай хаһаайыстыбаларын сүбэ мунньаҥар улуус дьаһалтатыгар аадырыстаан уураах ылыммытара, туруорсуу буолбута. Онно уураах ылыммытара, туруорсуу бааһынай хаһаайыстыбалары улуус таһымыгар бааһынай тахсарынан уонна олор салайыыга хонулаһы тахсарынан уонна олор аһааннара түргэн тэтимнээхтик элбээн иһэринэн кинилэри кытары үлэ, хааччыы, учуот-отчуотунас боппуростара уустуурбутунан, улуустааҕы ассоциация үлэтин тохтотон туран, бу функцияны тая хаһаайыстыбатын управлениетын иһинэн толорор анал структура тэриллэтин быһаарарыгар суруллубута. Бу туруорсууну оччотообу улуус дьаһалтатын баһылыга И. С. Сивцев, тая хаһаайыстыбатын управлениетын начаалынньыга

В. П. Чичигинов бэрэз өйдөөн, ылынан өйөөбүттэрэ. Онон 1993 сыл кулун тутар 23 күнүттэн улуус бааһынай хаһаайыстыбаларын түмэр, тая хаһаайыстыбатын начаалынньыгын солбуйааччыта статуспаах бааһынай хаһаайыстыбаларын ассоциацияларын сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ диэн анал дуоһунас олохтоомута. Бу дуоһунаска "Саһарба" бааһынай хаһаайыстыба баһылыга М. Н. Корякин бири санаанан быһбардаммыта. Кини бу сэбиэти 1999 сыл ыам ыйын 1 күнүгэр диэри салайбыта.

1992 сыл бүтүүтүгэр улуус үрдүнэн 137 бааһынай хаһаайыстыба баар буолбута. Үс нэһилиэк—Одьулуун, Сылан, Кытаанах—бүтүүн нэһилиэгинэн бааһынай хаһаайыстыбаларынан барбыттара, итилэргэ ассоциациялар тэриллэбиттэрэ. Кытаанахха С. И. Собакин, Одьулуунга И. И. Филиппов, Сыланга Н. Д. Собакин бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбиттэрэ.

Итинтэн салгыы 1993 сыллаахха Хоптобо, Хайахсыт нэһилиэктеригэр, Уорба, Мэлдээхси, Түбэй учаастактарыгар бааһынай хаһаайыстыбалар тэриллэбиттэрэ. Ассоциациялар бэрэссэдээтэлэринэн С. И. Сергеев, Н. Д. Поисеев, В. А. Никонен, Н. Н. Беляев үлэлээбиттэрэ.

Улуус баһылыга И. С. Сивцев саналыы тэнийэн үөскүү, тэриллэ сатыыр бааһынай хаһаайыстыбаларыгар улахан көмөнү онорбута, улуус таһымынан бары кыаллар усулуобуйаны тэрийбитэ, нэһилиэктеринэн барыны өйөөбүтэ. Ол курдук, улуус дьаһалтатын 1992 сыл ахсынны 30 күнүнээҕи 313 №-дээх дьаһалынан "Улууска бааһынай хаһаайыстыбатын тэринии" оҕоһунаҥа оноруллан бигэрэммитэ. Эрдэ тахсыбыт сокуоннарга уонна ити дьаһалга олобуран улуус бааһынай хаһаайыстыбаларын тэрээһиннээхтик, утарсыта суох уларыта тутулуулара ситиһилибитэ.

Улууска сылларынан бааһынай хаһаайыстыбаларын тэринии туруга: 1989—1990 сс.—5, 1991 с.—38, 1992 с.—94, 1993 с.—103, 1994 с.—116 регистрацияламмытара.

Ити кэмгэ улуус 16 нэһилиэгиттэн 13 нэһилиэккэ, 4 учаастакка бааһынай хаһаайыстыбалар баар буолбуттара, солхуостар үлэлэрин тохтоппуттара. Итин таһынан 3 нэһилиэккэ—Алаҥарга, Болугурга, Хадаарга чааһынай бас билии төрүттээх, пайдарын холбообут табаарыстыбалар тэриллэбиттэрэ. Мындабаайы, Алаҥар кэлэктибинэй хаһаайыстыба киэбин ылыммытара. Мантан кэлин сылларга улууска бааһынай хаһаайыстыбалар биридиилээн эбиллэллэр, бөдөн хаһаайыстыбалар бытарыан биэрэллэр, сорохтор үлэлэрин тохтопполор. Ол курдук, мунутаан кинилэр аһааннара 1995 сыл бүтүүтүгэр 381-гэ тийэ сылдьыбыта. Ити кэмгэ уопсайа кинилэр 21865 гектар тая хаһаайыстыбатыгар туһаныллар сирин бас билэбиттэрэ, ити иһиттэн 14752 гектар оттонор

ходуһаны нэһилиэстибэ быһыытынан туһанарга, 5981 гектар бааһына сири арандаҥа туһанарга ылбыттара.

Бааһынай хаһаайыстыбалар сирдэрин, сүрүн үлэтин-малларын бэйэлэрин чааһынай бас билиилэригэр ылаат даҥаны үлэ үлүскэнигэр түспүттэрэ. Икки сыл иһигэр (1993—1994) 697 км халытаалынай бүтэйдэ тулуттара, 930 гектар ходуһа сири тупсарбыттар. 1995—1996 сс. тая хаһаайыстыбатыгар халытаалынай тутуу тутуугар киллэттэрэн 106 хотону, 50 гараһы, 3 арыы сыаҕын, 3 обуруот аһын харайар подвалы, 2 пилораманы, 2 тиловой тэпелиссэни, сылгы баазапарын үлэс киллэрибиттэрэ.

Ити кэнниттэн тая хаһаайыстыбатын сайыннарыыга араас түһүлээх-тахсылаах сыллар аастылар. Тая хаһаайыстыбатын үбүлээһин 2002 сыллаах өрөспүүбүлүкэ бүддьүөтүттэн 15 бырыһыаны ыла сылдьыбыт буоллаҕына 6—7 бырыһыанна таһнары түспүтэ.

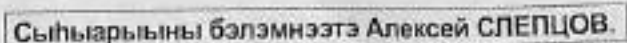
Ол да буоллар, Чурапчыга бааһынай хамсааһына олус күүскэ уостубатаҥа 1997 сыллаахха ыам ыйыгар улуус киинигэр эт-үүт комбинатын баазатыгар тая хаһаайыстыбатын бородууксуйатын тутууга, аһааһынна, батарыыга "Чурапчы" потребительскай кэпэрэтиип тэриллэбитэ. Чурапчы бааһынайдар уонна сүөһү ииттэр чааһынай ыаллар бары бу кэпэрэтиип тула түмсэн, биригэ үлэлээбиттэрэ. 1999 сыллаахха Бүтүн Арасыйытатааҕы бааһынай (фермерскэй) хаһаайыстыбалар уонна кэпэрэтииптэр ассоциацияларын (АККОР) бэрэсидьиэнэ, Арасыйыта Госдуматын дьокутаата, экономическай наука докторо В. Ф. Башмачников ыйыахха Чурапчы улуугар кэлэ сылдьыта, улуус бааһынайдарын кытары көрсүһүтэ даҥаны биһиги бааһынайдарбытыгар улахан суолта бэриллэбитин туһулуур.

Арасыйыта бааһынай хаһаайыстыбалар тэриллэбиттэрэ 10 сыллаах үбүлүүнүнэн сибээстэн, биһиги улууспут Арасыйыта АККОР-дун анал бириэмийэтинэн баһизэммитэ.

Чурапчы бааһынайдарыттан Сылантан "Бэрэ" (сал. А. Е. Сивцев), Одьулуунтан "Бабаҥа" (сал. В. В. Петухов), Одьулуунтан "Төһүргэстээх" (сал. сал. Р. С. Барашков), Сылантан "Юкүйэ" (сал. К. С. Макаров), Кытаанахтан "Дьаарбан" (сал. Е. Е. Владимиров) 1999 сылга өрөспүүбүлүкэ 50 тирэх бааһынай хаһаайыстыбаларын ситимигэр кирибиттэрэ.

Чурапчыга бастакы бааһынай хаһаайыстыбалар тэриллэбиттэрэ 30 сылын туолла. Бааһынайдар билигин улууска тая хаһаайыстыбатын производствотын бары салааларыгар үлэтииллэр. Сүрүн—сылгы, сүөһү иитиитигэр, кинилэртэн бородууксуйаны ылыыга сүрүн күүс буолаллар.

Михаил КОРЯКИН,
1993—1999 сс. бааһынай хаһаайыстыбалар
ассоциацияларын сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ, РФ
суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ.

АЙЫЛБАБА СЫҢЫАН ТУПСАР

Улууспутугар биир тутаах, дьоммут-сэргэбит чэбдик, ыраас олохтоох этэнгэ ололорун хаачыйар туһугар үлэтиир-хамсыыр тэрилтэнэн Экология, айылбаны туһаныыга уонна ойуур хаһаайыстыбатыгар министиэристибэ Чурапчытаабы салаата буолар. Бүгүн „Сана олох“ хаһаппытыгар бу тэрилтэ салаааччыта Михаил Петрович Догордунов ыалдьыттыр.

— Михаил Петрович, бэйэн тускунан билиһиннэр эрэ.

— Мин 1969 сыллаахха Чурапчы улуусун Хатылы нэһилиэгэр төрөөбүтүм. Орто оскуоланы бу нэһилиэккэ үөрэнэн бүтэрбитим. Армияга барыахпар диэри Субуруускай аатынан солхуос Хатылытаабы отделиениыгар „Исфа“ фермага ыанньахсыттабытым. Армияга Монголияга танковай чааска сулууспалаабытым. Этэнгэ эргиллэн кэлэн, төрөөбүт дойдубар бурдугу үүннэрэр биригээдэ үлэлээбитим. Салайааччыбыт Константин Чичигинаров этэ, үрдүк көрдөрүүлээхтик үлэлээбиллит. Хатылыга, Чурапчы салинньытыгар оҕолору мас тардыһытыгар

дьарыктаабытым. Оччолорго Чурапчыга ДЮСШ дириэктэринэн Виктор Дьяконов үлэтиирэ. Пенсионнай управление билинги дьэтин тутуугар үлэлэспитим. Чурапчы улуусун дьаһалтатыгар ыксаллаах быһыы-майгы бэрэссэдзэтэтин солбуйааччынан сылдыбытым. Бу үлэбэр 2008 сыл муус устар ыйтан баарбын, Кэргэннээхпин, 3 оҕолоохпун.

— Үлэбит сүрүн сыала-соруга?

— Тэрилтэбит эрдэ Айылба харыстабылын иниспиксийэтэ дэнэрэ, 2018 сылтан билинги аатын ылыммыта. Атыгар этиллэрини сүрүн соруктунан айылбаны харыстааһын, айылбаттан туһаныыны хонтуруоллааһын, итини тутууга тахсар окуоннары олоххо киллэри, кэһээчилэри эппиккэ тардыы буолар. Итини таһынан ойуур хаһаайыстыбатыгар, булка сыһыаннаах боломсуһулар бааллар.

— Хас үлэһиттээххити?

— Барыта 7 үлэһиттээхпит. Мин салайааччынан, ыстаарсай судаарыстыбаннай иниспиктэринэн Олег Оконешников, судаарыстыбаннай иниспиктэринэн Владимир Павлов үлэтиилэр (бу 2 киһи экологическай хонтуруол иниспиктэрдэрэ). Ойууру туһаныыны хонтуруоллааһынга Владимир Захаров, айылба ураты харыстанар территорияларын иниспиктэрдэринэн Алексей Кардашевская, Евгений Гуляев сылдыаллар. Суолпар-механигынан Семен Чичигинаров үлэтиир. Хонтуруолаахпыт, 2 УАЗ-микроавтобус массыыналаахпыт, 2 „Бураннаахпыт“.

— Хонтуруоллууру таһынан атын ханнык хайысхаларга үлэлэһэбит?

— Айылбаны харыстааһынга биир сүрүн үлэбитинэн дьон-сэргэ иитэн-аһатан ололор Ийэ айылбатын харыстырыгар, хаһаайынны харыстабыллаахтык сыһааннаһарыгар үөрэтии-иити буолар. Маныаха киһини

олох кыра сааһыттан үөрэтиллиэхтээх. Улууспут уһууааннара, оскуолалара эппиэтинэстээхтик ирдэбиллээхтик сыһааннаһаллар. Кырачааннарга араас куонкурустары тэрийэллэр, айылбаны харыстааһынна аналлаах уруһуйдары уруһуйдатааллар, тулалыыр эйгэни ымпыгар-чымпыгар диэри билэргэ уһууаллар. Оскуолалар үөрэнээччи экологическай култууралаах, айылбаны туһанарга эрэ буолбакка, харыстыырга, чөлүгэр түһэрэргэ туһуламмыт үлэлэри ытталлар, араас куруһуоктарга сырытыннараллар. Ордук үчүгэйдик Алабар, Кытаанах, Амма оскуолалара үлэлээбиттэрэ. Билигин бастыңнарынан Чурапчы орто оскуолата, Чурапчытаабы гимназия буолаллар. Маныаха учууталлар улахан оруолу ытталлар. Киэн туттар, холбур оностор учууталларбытынан Любовь Макарова, Сергей Абрамов буолаллар.

— Бэйэбит бу хайысхага үлэбит?

— Сыллата ырааһырдыы ыйдарын биллэрэбит. Кэлин кэмгэ нэһилиэнньэ бу ыйдарга олус тэрээһиннээхтик кыттар, элбэх субсютунуукары тэрийэр, ырааһырдыы үлэтин ыттар. Ити түмүгэр дэриэбинэлэрбит, улууспут киэнэ биллэ ырааһырдылар. Нэһиликтэри кэрийэн, рейдэлэр буолаллар. Итиннэ КЧС, лесхоз, баһаары утары охсуһар тэрилтэлэр биіргэ сылдыһаллар. Айылбага сылдыы култууратыгар, баһаартан сэрэтиигэ пиксийэлэри арабыт, бэсидэлэри ыттабыт. Быйыл Болтоно нэһилиэгэр эдэр быраастары кытары сылдыһыппыт. Элбэх эр киһи доруобуйатын көрдөрдө, мас кэрдиитигэр, кустуурга лицензияны ылыттыра. Бу икки өттүттэн туһаанах тэрээһини өссө салгыны ыттар былааннаахпыт. Мана даһатан эттэх, кэлинки сылларга булчуттарбыт бары көнүллээх булчуур буолулар, сытар күөлэрин, бултаабыт

миэстэлэрин ыраастыылар, харыстыылар.

Тэлэбидэнньэбэ айылба харыстабылыгар аналлаах биэриилэргэ кыттабыт, улууспут хаһыатыгар бу хайысхага ыстатыйалары таһаартарабыт.

— Быйыл уу кэлиитэ хайдабыт?

— Амманан уу кэлэн ааһан эрэ. Таһыма орто. Харыы тахсыбатаһын. Мырыла, Мындаһаайы бөһүөлэктэри уу ылыа суоҕа. Оттон Таатта үрэбинэн уу кэлиитэ мөлтөх. Хаар, ардах түстэһинэ эбиллэн сөп. Онон быйыл халаан уутуттан эмсэһэлээһин тахсыа суоҕа.

— Улуус киинигэр ууну ыраастыыр систиэмэ үлэтэ хайдабыт?

— Толору хааччыллы кирибит дэриэбинэлэригэр, бастатан туран, канализация, туһаныллыбыт ууну харайыы болпурсуна турар. Улууспут киинигэр, өрөспүүбүлүкэ тыатын сирдэригэр бастаһын ууну оботторон илдьэн, ыраастатар систиэмэ олоххо кирибитэ. Сыланньырсуол кытыытыгар баар. Билигин үчүгэйдик үлэти турар. Атын улуустартан кэлэн, көрөн-истэн барааллар. Кытаанах (твердай отход) бөһү-саһы ыраастааһынга өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн анал сыана ытыллан үлэ барыахтаах. Ол эрэри, бу болпуруска нэһилиэнньэ сыанага сөбүлэспэккэ үлэ тэриллибэккэ кэллэ.

— Михаил Петрович эппиэттэрин иһин баһыыба. Түмүккэ тугу этиэн этэй?

— Улууспут дьонун-сэргэтин экологическай култуурата үрдээн иһэрэ үөрдэр. Бэлиэтээн эппитим курдук, уһууаан саастаахтарыттан айылбага харыстабыллаахтык сыһааннаһаһарына, уон оччонон бэйэлэригэр үтүөнэн төннөрүн билэр кыһаллар буолан иһэллэр. Ийэ айылбабыт барахсаны харыстыаһын!

Кэпсэттэ Алексей СЛЕПЦОВ.

Утуу холобур

ЫРААСТЫЫ, ХОМУНА СЫЛДЫАБЫН

Маай бырааһынныытын иннинэ Барахсанов аатынан паарка энээр ололор хаалыктаах хаамынан дьарыктанааччылар бу паарка бөһүн-саһынараастаатылар.

Онтон ыам ыйын 13-14 күннэригэр Куохара күөлүн унуор өттүгэр, сайынын көрүөхтэн кэрэ айылбабыт кырасыабай миэстэтин Василий Еремеевич Александров салайааччылаах «Куохара-сканди» бөлөх ыһыллыбыт бөһү-саһы, охтубут мастары хомуйдулар. Бу бөлөх былырыын эмиэ күөл унуор бөһү ыраастаан, 30 куул бөһү сыбаалкага илдьэн быраһыттыра.

Бөлөх хаамынан, сэрээкхэнэн дьарыктанарын таһынан сынньаланы эмиэ дьүөрэтиир. Маһаайыга, Тааттага Хадаайы култуурунай-сынньанар пааркатыгар баран күүлэйдээн кэлбиттэрэ.

Манньа бөһү ыраастыыр үтүө холобуру, бары да батыһан, ыраастыы, бэйэ кэнниттэн хомуна сырыттаһылына, айылбабыт барахсан өссө кизкэйдэ этэ. Эдэр ыччат, оҕолор эмиэ айылбабытын киртиппэккэ, хомуйа, таптыы сылдыарга үөрэнир. Чурапчыбыт сылтан сыл тулса, сырдыы турдун. Ол туһугар үлэтиибин, үөрэтиибин, сомоһолоһуобун.

Клара КУЗЬМИНА.

Санаабын этэбин

Парааты уонна дьүһүйүүнү көрөн баран

Быйыл Улуу Кыайыы 74 сыллаах параатын «Боотур Ууска» көрөн астынным. Бэккэ тэрийбиттэр. Параакка кыттааччыта элбэх, пуормалара, танастара бэртээхэй. Чугастаабы нэһиликтэртэн холуонналар кытта бааллар.

Арай Знамялар кэннилэригэр бастаһын «Сэрии оҕолоро» диэн кыһыл танаска суруллубут, икки маска тириллибит плакаттаах бөлөххө 10-тан эрэ тахсабыт. Тэрийээччи даһаны көстүбэт курдук. Астыга суох. Эһиһил үбүлүөйдээх Кыайыы күнүгэр бу учуоттаныан сөп эбит. Мин санаабар, сэрии оҕолоругар 1935-1945 сыллаах төрүөхтэри (ол иннинээбилэр тыыл бэтэрээнэ дэнэллэр) барыларын киллэрэн, эрдэттэн бэлэмнээн, тырааныспарынан хааччылан, үгүс киһи кыттарын ситиһиэххэ.

Сэрии оҕолорун, ол даһаны тарбаха баттанар буолларбыт, киһи тырыбынаба олордон, дьаһал кэмгэр саламаат сизгиттэрэ, чэй иһэрдибиттэрэ махтаһаах суол, ыттытабыт бэлиэтэ.

Быйыл Кыайыы параатын Алжирга бойобуой дьайыһылар кыттыһаахтара, капитан сыбааннаһаах Семен Иванович Никитин салайыта астык буолла. Хамаандата чуолкайа, улахана, уопуттаабы биллэр.

Салайааччылар эбэрдалэригэр Чурапчыбыт нэһилиэгин сана баһылыга Владимир Дмитриевич Сивцев этиитин астына иһиттим. Санаата чөллөркөйө, улахана, өрө күүрүүлээбэ кэлин өссө уопуттарабына, араатар бэрдэ буолсу диэн сылыктаатым.

Биір тыһынан Кыайыы параатынан, бырааһынныык ытыһытын чэхчэ астынным.

Аны туран, кизһэ 7 чаастан «Айылгыга» улахан уолбун, кийиһиппин, сизммин кытта ыалынан «1941-1945» диэн сэрии туһунан театризованнай дьүһүйүүгө сырыттым. Сааланы толору көрөөччү мустубут. Бары кэриэтэ ыччаттар. Олус бэрт! Дьүһүйүү олус уһаппакка, 9 мүнүүтэ хойутаан саһаланна. Ол эрэри, мүнүүтэ да хойутаабакка саһаламмыта буоллар, өссө ордук буолуо этэ.

Тыйаатыртан, ускуустубаттан ыраах оҕонньор

бу туруорууну толору ырытар кыаһым суоҕа биллэр. Быһаччы эттэхпинэ, дьүһүйүүттэн эмиэ астынным. Чааскэрингэ барбыт көстүү биллибэккэ ааста. Кыттааччыта элбэбэ, биір даһаны сыһа-халты сана, бытаарыы суоҕа элбэх бэлэмнэни барытын түмүгэ буоллаҕа. Элбэх оскуола оҕото, устудьуоннар кыттыһаһа эмиэ сонун көстүү буолла. Ити оҕолор барахсаттар, эдэр көрөөччүлэр даһаны сэрии, Кыайыы туһунан өйдөбүллэрэ кэнээтэбэ.

Артыыстар да толорууларга үчүгэй. Бары олус кыһаллан, ис сүрэхтэригэр тыһынан, эппиэтинэһи өйдөөн оонньууларга харахха быраһыллар. Ордук Машенька кыыс ийэтэ өлбүтүн истэн, кэннибиттэн саала ортотунан «Ийээ, ийээ» дии-дии, кылана былаастаан «ытыы-ытыы» сүүрэн кирибитэ, дьону олус долгутта. Оннооҕор мин, кырдаһас киһи, уйадыһан ыппым.

Дьүһүйүү муусуката, устунан-күөһүнэн кизгэтиитэ олус табыллыбыт. Билигин дьоммут итини кыайа-хото тулпуттара тутта көстөр.

Дэ, итинник туруорууну уоссайынан хайбаатарбын даһаны, үтэспинэн, итэбэс диэбит өрүттэрбин этэн ааһыым. Ити кыра кыыстарым Машенька да Машенька диэн ыңыраллара олуона курдук. Ол былыр сэрии саһана саһа дьонно наһаа «Машенькалааһаахтара» буолуо. Көннөрү Маайыс, Маайыска диэн ыңыраллара буоллар, быдан итэбэтиллээхтик иһиллиэ этэ.

Уол ийэтэ уолун сэриигэ атаарыгар ыһааха кэтиэххэ солтөөх, мааны ырбаахылааҕа эмиэ сончо барсыбат курдук. Сценарийа онук буоллаҕа дуу, сонньуу ортотугар ийэбит остоолга турар куруускаттан тугу эрэ иһээт тутта, ололбутунан өлөн хаалыта соһуччу буолла.

Дэ, ити курдук, төһө даһаны кыратык кириитикэлээртэбин, бу дьүһүйүүттэн, Кыайыы күнүгэр ытыһылыбыт дьаһаллартан өссө төгүл астыммыппын этэн туран, тэрийээччилэргэ, бары кыттыһаахтара махтаһын тиэрдэбин.

Уйбаан ПОНОМАРЕВ.

Хайхыг бичээсээ бэриллээр графика: 16 ч 00 м. Бичээсээ бэриллинэ: 16 ч 00 м. "Салга олох" редакционной-издательской холбооноо 10.05.2019 с. офсетке бичээтлэнэ. Телоговарийн залуу: 878670. Чувалчыг сал. Карл Маркс уул, 26 "а". Индекс: 54907. Хайхыг нэриглээр ижигт: олтуурунуука үзэнэ бэртинсээг тахсар.

- Күндү быраатгара Кузьмин Айсен олохтон туорабытынан Саргылана Алексеевна Федосеевага, кини дүйз кэргэнигэр «Маарыкчаан» ээты-эргизэн киинин үлэһиттэрэ.

